СИСТЕМА МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД, ЯКІ ВИЗНАЧАЮТЬ СТАНДАРТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ЗАХИСТУ СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВИХ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

ЗІНОВАТНА Іляна Вікторівна - кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри трудового права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ORCID: https://orcid.org/0000-0002-3018-4934

УДК 349.2

DOI: https://doi.org/10.71404/NP.2025.4.79

У статті виділено систему міжнародно-правових засад, які визначають стандарти забезпечення та захисту соціально-трудових прав людини в умовах цифровізації. Констатовано, що міжнародно-правові стандарти залишаються важливою основою для подальшого вдосконалення правового регулювання у соціально-трудовій сфері, як на міжнародному, так і національному рівнях.

Ключові слова: міжнародні акти, стандарти, забезпечення, захист, соціально-трудові права, людина.

Постановка проблеми

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується стрімким поширенням цифрових та інформаційно-комунікаційних технологій, які суттєво трансформують соціально-трудові відносини, змінюють форми зайнятості, умови праці та механізми реалізації трудових і соціальних прав людини. Цифровізація відкриває нові можливості для працевлаштування, професійного розвитку, дистанційної роботи та доступу до соціальних послуг, водночас породжуючи нові ризики, пов'язані із захистом персональних даних, кібербезпекою, забезпеченням рівного доступу до цифрових ресурсів, недопущенням дискримінації та гарантуванням належного рівня соціального захисту працівників. У таких умовах особливого значення набувають міжнародно-правові стандарти, які визначають основоположні засади забезпечення та захисту соціально-трудових прав людини.

Стан дослідження

Окремі проблемні питання, присвячені забезпеченню та захисту соціально-трудових прав людини, досліджувались у працях: О.В. Байло, В.С. Венедіктова, А.М. Волківської, Н.І. Єсінової, В.В. Жернакова, Т.В. Міхайліної, Г.В. Осовської, М.С. Руденко, І.А. Юр'євої та інших. Однак, незважаючи на значний теоретичний доробок, на сьогоднішній день особливої актуальності та значення набувають дослідження присвячені посиленню стандартів забезпечення та захисту соціально-трудових прав людини.

Мета і завдання дослідження

Мета статті полягає у тому, щоб розкрити систему міжнародно-правових засад, які визначають стандарти забезпечення та захисту соціально-трудових прав людини. З огляду на представлену мету, завданнями дослідження є: здійснити аналіз міжнародного законодавства; виділити систему ключових міжнародних нормативно-правових актів; надати їм характеристику в контексті визначення стандартів забезпечення та захисту соціально-трудових прав людини.

Наукова новизна дослідження

Наукова новизна дослідження визначається тим, що в ній дістала подальшого розвитку характеристика системи міжнародно-правових засад, які визначають стандарти забезпечення та захисту соціально-трудових прав людини.

Виклад основного матеріалу

Починаючи наукове дослідження, перш за все, виділимо Європейську конвенцію з прав людини від 04.11.1950. Передусім, даний міжнародний документ визначає обов'язок держави забезпечити кожній без виключення особі справедливий і публічний розгляд її справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо її прав та обов'язків цивільного характеру [1].

Стаття 11 Конвенції декларує право кожного на свободу мирних зібрань і свободу об'єднання з іншими особами, включаючи право створювати профспілки та вступати до них для захисту своїх інтересів. В цій же статті визначено, що здійснення зазначених прав не підлягає жодним обмеженням, за винятком тих, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб. При цьому, наведена стаття не перешкоджає запровадженню законних обмежень на здійснення цих прав особами, що входять до складу збройних сил, поліції чи адміністративних органів держави [1].

Іншим важливим аспектом Європейської конвенції з прав людини від 04.11.1950 є визначення в її положеннях правового статусу ЄСПЛ – міжнародної інституції захисту прав людини. Її створено для контролю за дотриманням прав і свобод людини та громадянина. ЄСПЛ розглядає справи після того, коли внутрішньо-державні інструменти правосуддя вже вичерпано. Інституція є колегіальним, міжнаціональним органом, що підвищує його юрисдикційну ефективність. Так, Конвенцією визначається кількість суддів ЄСПЛ, яка відповідає кількості Високих Договірних Сторін Конвенції. Судді повинні мати високі моральні якості, а також мати кваліфікацію, необхідну для призначення на високу судову посаду, чи бути юристами з визнаним авторитетом. Упродовж строку своїх повноважень судді не можуть займатися ніякою діяльністю, що є «несумісною з їхньою незалежністю, безсторонністю або вимогами виконання посадових обов'язків на постійній основі». Конвенція передбачає створення в межах ЄСПЛ трьох різних типів органів: комісій, палат і Великої палати. Комісія, до складу якої входить три судді, може визнати неприйнятною або вилучити з реєстру справ індивідуальну заяву, якщо така ухвала може бути винесена без додаткового вивчення. Кожна така ухвала є остаточною і особа, що звернулась із заявою, не може вимагати її перегляду. В палатах, на другому рівні організаційної структури Суду, здійснюється більша частина його роботи. До складу палат входять сім суддів, включаючи й члена палати за посадою – суддю, якого було обрано від зацікавленої держави-учасниці, або особу, яка призначається для участі в засіданнях в разі відсутності такого судді. Окрім створення комісій, палата приймає ухвали щодо прийнятності та суті міждержавних і індивідуальних заяв, які не були визнані неприйнятними у комісіях. Як правило, палата приймає рішення щодо прийнятності окремо від рішення по суті. Велика палата – третій рівень, на якому здійснюється робота Суду. До складу Великої палати входять сімнадцять суддів. Окрім члена Великої палати за посадою, до складу Великої палати входять Голова Суду, заступники Голови, голови палат та інші судді, які визначаються відповідно до регламенту ЄСПЛ [1; 2].

Перелік міжнародно-правових стандартів саме соціально-трудових прав загального міжнародного значення закріплено в Європейській соціальній хартії від 03.05.1996. На відміну від багатьох інших міжнародних документів, Хартія не просто декларує права, але також визначає той мінімальний набір обов'язків, який держави-учасники документу мають реалізувати для забезпечення користування вказаними правами. Наприклад, за статтею 1 Хартії з метою забезпечення ефективного здійснення права на працю Сторони зобов'язуються: 1) визнати однією зі своїх найголовніших цілей і одним зі своїх найголовніших обов'язків досягнення та підтримання якомога високого і стабільного рівня зайнятості, маючи на меті досягнення повної зайнятості; 2) ефективно захищати право працівника заробляти собі на життя

професією, яку він вільно обирає; 3) створювати безкоштовні служби працевлаштування для всіх працівників або забезпечувати їхнє функціонування; 4) забезпечувати належну професійну орієнтацію, підготовку та перекваліфікацію або сприяти їм [3].

Суттєва увага в положеннях Хартії приділяється питанню організації та забезпечення професійної підготовки. Відповідно до статті 10 Хартії з метою створення умов ефективного здійснення права на професійну підготовку Сторони зобов'язуються: 1) у разі необхідності, консультуючись з організаціями роботодавців і працівників, започаткувати професійно-технічну підготовку або сприяти професійно-технічній підготовці всіх осіб, включаючи інвалідів, а також створити умови для доступу до вищої технічної та університетської освіти виключно на основі особистих здібностей; 2) започаткувати систему виробничого навчання та інші регулярні програми професійної підготовки підлітків – хлопців та дівчат – з їхніх різних професій або сприяти функціонуванню такої системи; 3) започаткувати або заохочувати, у разі необхідності: a) належні та легкодоступні програми професійної підготовки повнолітніх працівників; b) спеціальні програми перепідготовки повнолітніх працівників, необхідність в яких виникає внаслідок технологічного прогресу або нових тенденцій у сфері зайнятості; 4) започаткувати або заохочувати, у разі необхідності, спеціальні програми перепідготовки та реінтеграції осіб, які є безробітними протягом тривалого часу; 5) заохочувати повне використання існуючих програм шляхом вжиття таких належних заходів, як: a) зменшення або скасування будь-яких внесків або зборів; b) надання у відповідних випадках фінансової допомоги; c) зарахування до нормованих робочих годин часу, витраченого працівником на вимогу його роботодавця на додаткову професійну підготовку без відриву від виробництва; d) забезпечення шляхом адекватного контролю, після консультацій з організаціями роботодавців і працівників, ефективності виробничого навчання та інших програм професійної підготовки молодих працівників і у цілому належного захисту молодих працівників [3].

Крім визначених, Хартія також закріплює міжнародні стандарти забезпечення та захисту права на справедливі, безпечні і здорови умови праці, винагороду за виконання трудової діяльності, на створення організацій, що включає в себе формування професійних спілок, на укладення колективних договорів, на соціальний захист, зокрема, працюючих жінок на охорону материнства тощо [3].

Окрему групу міжнародних стандартів становлять ті, що визначають особливості захисту прав людини, у тому числі, соціально-трудових у всіх відносинах пов'язаних із використанням цифрових та інформаційно-комунікаційних технологій. Частину з них закріплено в Конвенції Ради Європи про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних від 28.01.1981. Відповідно до її статей персональні дані, що піддаються автоматизованій обробці, повинні: a) отримуватися та оброблятися сумлінно та законно; b) зберігатися для визначених і законних цілей та не використовуватися в спосіб, не сумісний із цими цілями; c) бути адекватними, відповідними та ненадмірними стосовно цілей, для яких вони зберігаються; d) бути точними та в разі необхідності оновлюватися; e) зберігатись у формі, яка дозволяє ідентифікацію суб'єктів даних не довше, ніж це необхідно для мети, для якої такі дані зберігаються. Для захисту персональних даних, що зберігаються у файлах даних для автоматизованої обробки, уживають відповідних заходів безпеки, спрямованих на запобігання випадковому чи несанкціонованому знищенню або випадковій утраті, а також на запобігання несанкціонованим доступу, зміні або поширенню. Будь-якій особі надається можливість: a) з'ясувати існування файлу персональних даних для автоматизованої обробки, його головні цілі, а також особу та постійне місце проживання чи головне місце роботи контролера файлу; b) отримувати через обґрунтовані періоди та без надмірної затримки або витрат підтвердження або спростування факту зберігання персональних даних, що її стосуються, у файлі даних для автоматизованої обробки, а також отримувати такі дані в доступній для розуміння формі; c) вимага-

ти у відповідних випадках виправлення або знищення таких даних, якщо вони оброблялися всупереч положенням внутрішнього законодавства; d) використовувати засоби правового захисту в разі невиконання прохання про підтвердження або у відповідних випадках про надання, виправлення або знищення персональних даних [4].

Іншим документом тієї ж групи є Конвенція Ради Європи про кіберзлочинність від 23.11.2001, якою встановлюються міжнародні стандарти протидії правопорушенням вчинених за допомогою комп'ютерних систем, що в тому числі використовуються при реалізації соціально-трудових прав громадян. В розумінні Конвенції комп'ютерні системи – це будь-який пристрій або група взаємно поєднаних або пов'язаних пристроїв, один чи більш з яких, відповідно до певної програми, виконує автоматичну обробку даних. Згідно положень документу кожна Сторона вживає такі законодавчі та інші заходи, які можуть бути необхідними для встановлення кримінальної відповідальності відповідно до її внутрішнього законодавства за навмисний доступ до цілої комп'ютерної системи або її частини без права на це. Сторона може вимагати, щоб таке правопорушення було вчинене шляхом порушення заходів безпеки з метою отримання комп'ютерних даних або з іншою недобросовісною метою, або по відношенню до комп'ютерної системи, поєднаної з іншою комп'ютерною системою [5].

Відповідно до статті 6 кожна Сторона-підписант Конвенції також вживає такі законодавчі та інші заходи, які можуть бути необхідними для встановлення кримінальної відповідальності відповідно до її внутрішнього законодавства за навмисне вчинення, без права на це, дій, що призводять до втрати майна іншої особи шляхом: a) будь-якого введення, зміни, знищення чи приховування комп'ютерних даних; b) будь-якого втручання у функціонування комп'ютерної системи, з шахрайською або нечесною метою набуття, без права на це, економічних переваг для себе чи іншої особи [5].

Питанням інформатизації та цифровізації різноманітних сфер суспільної діяльності, а також діяльності держави із забезпечення прав людини в аспекті даного процесу присвячено Декларацію принципів ООН «Побудова інформаційного суспільства: глобальна задача в новому тисячолітті» від 12.12.2003. Завданням світової спільноти в рамках проголошених принципів визначено опанування потенціалу інформаційних і комунікаційних технологій для просування цілей розвитку, а саме: подолання крайньої бідності і голоду; забезпечення загальної початкової освіти; сприяння рівності чоловіків і жінок та надання всіх прав і можливостей жінкам; скорочення дитячої смертності; поліпшення охорони материнства; боротьба з ВІЛ/СНІД, малярією та іншими захворюваннями; сприяння екологічній сталості і розвитку глобальних партнерств з метою розвитку для досягнення більш мирного, справедливого і процвітаючого світу [6;7].

Відповідно до Декларації державні органи країн-членів ООН, а також приватний сектор, громадянське суспільство, Організація Об'єднаних Націй безпосередньо та інші міжнародні організації відіграють важливу роль і несуть відповідальність за розвиток інформаційного суспільства і, в належних випадках, за процеси прийняття рішень. Побудова інформаційного суспільства, орієнтованого на інтереси людей, є спільним зусиллям, що вимагає співробітництва і партнерства між усіма заінтересованими сторонами. Держави зобов'язані забезпечувати умови за яких кожна людина повинна мати можливість оволодіти необхідними навиками і знаннями для розуміння, активної участі і використання повною мірою з інформаційного суспільства та економіки, заснованої на знаннях. Грамотність і загальна початкова освіта є ключовими чинниками при побудові повністю відкритого для всіх інформаційного суспільства, за окремої уваги до особливих потреб дівчат і жінок. З огляду на потребу на всіх рівнях у широкому діапазоні фахівців у сфері ІКТ та інформації, підвищення інституційної компетентності заслуговує на особливу увагу. Безперервна освіта та освіта для дорослих, професійна перепідготовка, навчання протягом усього життя, дистанційне навчання та інші спеціальні послуги, такі як телемедицина, можуть зробити суттєвий внесок у

розширення можливостей працевлаштування і допомогти людям скористатися новими можливостями, які пропонують ІКТ для традиційних робочих місць, самозайнятості та нових професій. Рівень інформованості та грамотність у сфері ІКТ є необхідним фундаментом стосовно цього. Використання і розгортання ІКТ слід спрямовувати на створення вигод у всіх аспектах нашого повсякденного життя. Застосунки ІКТ потенційно важливі для урядової діяльності і послуг, охорони здоров'я та інформації про здоров'я, освіти і професійної підготовки, зайнятості, створення робочих місць, підприємництва, сільського господарства, транспорту, захисту довкілля й управління природними ресурсами, запобігання катастрофам, культури, для сприяння подоланню бідності та для інших погоджених цілей розвитку. ІКТ повинні також сприяти моделям сталого виробництва і споживання і зменшенню традиційних бар'єрів, даючи можливість усім одержати доступ на місцеві і світові ринки більш справедливим способом. Застосунки повинні бути дружніми для користувачів, доступними для всіх, прийнятними за ціною, пристосованими до місцевих мовних і культурних потреб та підтримувати сталий розвиток. Для цього місцеві органи влади повинні відігравати основну роль у наданні послуг ІКТ на благо свого населення [6; 7].

Важливу роль у формулюванні та прийнятті міжнародно-правових стандартів захисту соціально-трудових прав відіграє МОП. Ключовим елементом співпраці України з МОП є реалізація Програми гідної праці, основною метою якої є сприяння гідній праці як ключовому фактору продуктивності та важливому елементу розвитку соціально-трудової галузі в Україні. Програма визначає основні цілі та очікувані результати відповідних заходів, які реалізуються МОП спільно з її тристоронніми партнерами в Україні, та включає такі пріоритетні завдання як підвищення рівня зайнятості та соціального захисту трудящих, забезпечення гендерної рівності та недискримінації на робочих місцях, налагодження ефективного соціального діалогу, покращення умов праці, впровадження міжнародно-трудових норм та стандартів [8].

Висновки

Проведений у статті аналіз дає можливість дійти до висновку, що міжнародно-правові стандарти захисту соціально-трудових прав відіграють ключову роль у забезпеченні належного рівня гарантій прав людини у сфері праці та соціального захисту. Вони формують загальновизнані орієнтири для держав щодо забезпечення трудових прав, сприяють уніфікації підходів до їх реалізації та виступають важливим чинником розвитку національного законодавства відповідно до сучасних міжнародних вимог.

Водночас ефективність таких стандартів визначається не лише їх нормативним закріпленням на міжнародному рівні, а й повнотою та якістю їх імплементації у внутрішньодержавну правову систему. Саме тому важливого значення набуває створення дієвих механізмів реалізації та контролю за дотриманням соціально-трудових прав, що забезпечують їх практичне втілення та належний захист.

Отже, міжнародно-правові стандарти залишаються важливою основою для подальшого вдосконалення правового регулювання у соціально-трудовій сфері, як на міжнародному, так і національному рівнях, а їх ефективне впровадження сприяє зміцненню гарантій прав працівників, утвердженню принципів соціальної справедливості та підвищенню рівня захищеності людини у трудових відносинах.

Література

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: конвенція, міжнародний документ від 04.11.1950. Офіційний вісник України. 1998. №13, 32. Ст.270.

2. Європейський суд з прав людини: стаття. Офіційний веб-портал Вищої ради правосуддя. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://hcj.gov.ua/page/yevropeyskyy-sud-z-prav-lyudyny.

3. Європейська соціальна хартія: міжнародний документ від 03.05.1996. Відомості Верховної Ради України. 2007. №51. Ст.2096.

4. Конвенція про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних: конвенція, міжнародний документ

АНОТАЦІЯ

Зроблено висновок, що міжнародно-правові стандарти захисту соціально-трудових прав відіграють ключову роль у забезпеченні належного рівня гарантій прав людини у сфері праці та соціального захисту. Вони формують загальновизнані орієнтири для держав щодо забезпечення трудових прав, сприяють уніфікації підходів до їх реалізації та виступають важливим чинником розвитку національного законодавства відповідно до сучасних міжнародних вимог.

Акцентовано увагу на тому, що ефективність таких стандартів визначається не лише їх нормативним закріпленням на міжнародному рівні, а й повнотою та якістю їх імплементації у внутрішньодержавну правову систему. Саме тому важливого значення набуває створення дієвих механізмів реалізації та контролю за дотриманням соціально-трудових прав, що забезпечують їх практичне втілення та належний захист.

Узагальнено, що міжнародно-правові стандарти залишаються важливою основою для подальшого вдосконалення правового регулювання у соціально-трудовій сфері, як на міжнародному, так і національному рівнях, а їх ефективне впровадження сприяє зміцненню гарантій прав працівників, утвердженню принципів соціальної справедливості та підвищенню рівня захищеності людини у трудових відносинах.

Ключові слова: міжнародні акти, стандарти, забезпечення, захист, соціально-трудові права, людина.

SUMMARY

It is concluded that international legal standards for the protection of social and labor rights play a key role in ensuring an adequate level of guarantees of human rights in the sphere of labor and social protection. They form generally recognized guidelines for states in ensuring labor rights, contribute to the unification of approaches to their implementation and act as an important factor in the development of national legislation in accordance with modern international requirements.

It is emphasized that the effectiveness of such standards is determined not only by their regulatory consolidation at the international level, but also by the completeness and quality of their implementation in the domestic legal system. That is why the creation of effective mechanisms for the implementation and control of compliance with social and labor rights, which ensure their practical implementation and proper protection, is of great importance.

It is summarized that international legal standards remain an important basis for further improvement of legal regulation in the social and labor sphere, both at the international and national levels, and their effective implementation contributes to strengthening guarantees of workers' rights, establishing the principles of social justice and increasing the level of human protection in labor relations.

Keywords: international acts, standards, provision, protection, social and labor rights, human.

від 28.01.1981.Офіційний вісник України. 2011. №58. Ст.701.

5. Конвенція про кіберзлочинність: конвенція, міжнародний документ від 23.11.2001. Офіційний вісник України. 2007. №65. Ст.107.

6. Декларація принципів «Побудова інформаційного суспільства - глобальне завдання у новому тисячолітті»: декларація, міжнародний документ від 12.12.2003. Веб-портал Асоціації підприємств інформаційних технологій України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://old.apitu.org.ua/wsis/dp#7.

7. World summit on information society concludes first phase by adopting declaration of principles and plan of action: article 12.12.2003. United Nation. URL: https://press.un.org/en/2003/pi1550.doc.htm.

8. Міжнародна організація праці (МОП): стаття від 22.05.2025. Постійне представництво України при відділенні ООН та інших міжнародних організаціях у Женеві. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://geneva.mfa.gov.ua/posolstvo/2609-labour